

КОМПАРАТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ПІДСИЛЮВАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Компаративні конструкції підсилювального значення є доволі поширеними як в англійській, так і в українській мові. Вони характеризуються наявністю певних спільних та відмінних рис у структурному та семантичному планах. Стаття присвячена виявленню таких рис та визначенню рівня їх впливу на вибір відповідника у мові перекладу.

Ключові слова: компаративні конструкції підсилювального значення, конвергентні та дивергентні риси, семантична структура, перекладацькі відповідники, мова перекладу.

У художніх творах компаративні конструкції підсилювального значення є надзвичайно важливими компонентами, адже вони несуть особливе стилістичне навантаження. Такі одиниці якнайповніше виражають „самобутність мови, її специфічний колорит”, „вносять у художнє мовлення струмись свіжості, надають йому більшої колоритності й естетичної краси, посилюють його пізнавальну вартість, сприяють стислості, пружності опису” [3: 5]. Подальшого вирішення потребують питання виявлення структурних та семантичних особливостей компаративних підсилювальних одиниць в англійській та українській мові та визначення ролі їх впливу на вибір відповідників у мові перекладу. Сьогодні, як в зарубіжній, так і у вітчизняній лінгвістиці, існує чимало наукових розвідок щодо функціонування компаративних конструкцій підсилювального значення, зокрема в англійській мові це праці І. Бородянського, М. Дудченко, А. Куніна, А. Риженкової, в українському мовознавстві досліджувани одиниці проаналізовано в роботах Т. Баран, А. Марахової, А. Івченко, Н. Баранник, Н. Шаповалової. У площині зіставного та перекладознавчого аспектів компаративної фразеології на матеріалі англійської та української мов можна виокремити наукові доробки Р. Зорівчак, К. Мізіна та ін.

Мета статті полягає у виявленні та детальному описі конвергентних та дивергентних рис компаративних підсилювальних одиниць в англійській та українській мовах. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити структурні особливості англійських та українських компаративних конструкцій підсилювального значення; 2) визначити семантичні особливості англійських та українських компаративних конструкцій підсилювального значення; 3) на основі виявлених конвергентних та дивергентних рис досліджуваних одиниць у двох мовах визначити їх вплив на вибір відповідників у мові перекладу.

Англійські та українські компаративні конструкції підсилювального значення, зважаючи на певну спорідненість цих мов, характеризуються наявністю деяких конвергентних рис, які значно полегшують роботу перекладача при відтворенні їх цільовою мовою. До таких рис можна віднести структурні та семантичні особливості порівнянь обох мов.

Способи оформлення порівняння в обох мовах збігаються у багатьох випадках. До них належать такі засоби: **словотвірні** (*богоподібний, star-like eyes*), **лексичні** (*подібний, схожий, seem, resemble, similar to*), **морфологічні** (*надати каменем, wasp-waisted*), **синтаксичні** (*гарна, як квітка, as obstinate as a mule*), а також їх комбінації (*страшніше, ніж смертний віх, faster than the wind*) [4]. Така структурна подібність порівнянь у двох порівнюваних мовах значно полегшує їхню відтворюваність цільовою мовою.

В обох мовах другий компонент порівняння – компаратор – може бути виражений однією лексемою, декількома лексемами, словосполученням або ж реченням: *like a breeze – як вітер, to tremble like aspen least – тремтіти, як лист осики, like a bolt from the blue – як грим серед ясного неба, like Mount Vesuvius about to erupt – нагадував Везувій, що от-от вивергнеться* [1: 62-63]. Як в англійській, так і в українській мові один і той самий образ порівняння може виражатися різними способами: *she reminded a picture, she looked like a picture, she is a picture-like girl; він вис як вовк, він вис вовком, він вис по-вовчому* [4: 38].

В обох мовах підсилювальні порівняння поділяються на прикметникові *as cold as ice – холодний як лід*, прислівникові *quickly as fire – швидко як вогонь* та дієслівні *to sleep like a baby – спати як немовля*. Під час дослідження нами було виявлено, що компаративні одиниці, які служать для підсилення дієслова, переважають над ад’єктивними та адвербіальними.

Водночас компаративні конструкції підсилювального значення в обох мовах характеризуються певними структурними відмінностями. Окрему групу серед українських компаративних зворотів становлять такі одиниці, які виникли через компресію семантично надлишкових елементів: *соловейком щебече; вию совою*. У таких конструкціях порівняльний образ жито в орудному відмінку, що неможливо в англійській мові. Такі конструкції, як правило, виконують у реченні функцію обставини способу дії.

Оскільки порядок слів в українській мові відносно вільний, в ній часто, зокрема в поезії, вживаються порівняння в препозитивній формі – спочатку образ, потім значення: *як квітка гарна*. В українській мові порівняння можуть вводитися за допомогою лексичних засобів, які виконують функцію присудка: *подібний, нагадує*. В українській мові, особливо виразно це проявляється у фольклорі, порівняння може мати заперечну форму: *не дитина, а золото, не життя, а казка*. У таких випадках „оцінка передається через враження, емоції, почуття”, стверджує А.А. Риженкова [4: 44].

В англійській мові наявні конструкції, які утворюються за моделлю *a (one)+N₁+of+a+N₂* (синтаксична метатеза), де N₁ і N₂ – іменники. У них теж виражається емоційність та емфаза, імпліцитно присутне порівняння. Характери такого порівняння та емоції, які воно викликає, розкриваються значеннями і конотаціями іменників N₁ і N₂, тобто можуть бути як позитивними, так і негативними, наприклад: *a jewel of a report, a devil of a time, a hell of a success, one hell of a river/guy/performance/day/drug/gamble/life*, etc. Переклад таких конструкцій часто здійснюється за допомогою українського виразу *не ..., а ... : a peach of a car – не машина, а чудо; a deuce of a price – не ціна, а чортівня якась/просто жах*.

Таким чином, на структурному рівні між англійськими та українськими компаративними конструкціями суттєвих відмінностей, які б стояли на заваді якісному перекладу, немає. Незначні розбіжності легко долаються і майстерно оминаються перекладачами за допомогою використання тих засобів, які наявні у цільовій мові.

Проблему перекладу компаративних підсилювальних одиниць не можна вирішити успішно без ґрунтовного дослідження семантичної структури цих одиниць, оскільки семантична структура є набагато складнішою. До семантичних особливостей компаративних конструкцій відносяться функції образних компонентів, а також їх валентність.

А.А.Риженкова називає такі функції компараторів:

- 1) підсилення (інтенсифікації);
- 2) диференціювання;
- 3) уточнення [4: 49].

1. Функція підсилення (інтенсифікації) означає ступінь ознаки/дії, вираженої першим компонентом. Другий компонент не тільки підсилює перший, а й називає певний образ, який сприймається як єдине ціле з першим компонентом. „Підпадаючи під „семантичне спрощення”, внаслідок висування на перший план однієї із сем, яка виражає його узагальнену ознаку, компаратор починає функціонувати як інтенсифікатор, набуваючи підсилювального значення *very, extremely, exceedingly, to exceed*, які вказують на найвищий ступінь прояву ознаки, інтенсивності, швидкості, миттєвості дії” [4: 50]. Водночас дослідниця застерігає, що не варто сприймати компоненти, які містять образ порівняння, як цілком десемантизовані одиниці і прирівнювати їх до статусу звичайних інтенсифікаторів *as anything, as they come, as the day is long*, як не знами що, як чорт. Цей образний компонент допомагає зрозуміти ментальність носіїв тієї чи іншої мови.

При перекладі компаративних структур необхідно звертати увагу на те, з якими словами сполучається компонент-інтенсифікатор. Адже „нерозуміння семантичної сутності інтенсифікаторів як підсилювачів значення слів, з якими вони сполучаються в контексті, може привести до перекладача до їх неправильного трактування як складових частин авторських порівнянь” [4: 52].

2. Функція диференціювання полягає у розмежуванні при багатозначному прикметнику: *as straight as an arrow – not crooked; as straight as a poker; as straight as a die – honest* [4: 53]. Компаратор виконує не тільки функцію підсилювача відносно компаранта, у більшості випадків образ, який лежить в його основі, відіграє важливу семантичну роль і служить наріжним каменем для формування оцінки. Як приклад А.А.Риженкова подає такі порівняльні структури: *as hard as nails/flint/stone* дає негативну оцінку характеру людини, яка не здатна співчувати, жорстока і водночас позитивно змальовує її фізичні здібності (сильна у боротьбі); порівняння *as hard as a rock* дає позитивну оцінку [4]. Оскільки в українській мові багатозначних слів менше, ніж в англійській, то така функція є більш притаманною англійській мові.

3. Функція уточнення реалізується за наявності першого компонента, який є нейтральним. В англійській мові це *to be, to feel, to live, to look, to eat, to swim, to work, red, blue, black, white*, в українській – *бути, відчувати, жити, виглядати, їсти, плавати, працювати, червоний, синій, чорний, білий* та ін.: *to live like a dog – жити як собака, eat like a bird/like kings/like a swine – їсти як пташка/курча/як вовк/як свиня*.

Отже, функції інтенсифікації та уточнення властиві обох мовам, в той час як функція диференціювання – здебільшого англійським підсилювальним компаративним конструкціям.

Усі відомі класифікації компаративних одиниць у багатьох аспектах доволі подібні. Так, порівняльні конструкції в англійській та українській мовах за семантичним змістом поділяються на: 1) структури, в яких основою для порівняння служать фізичні

властивості неживих предметів: *as a log dumb* – мовчазний, як колода, *as a statue mute* – мовчазний, як статуя, *as a sheet white* – білий, як полотно, *as a coal black* – чорний, як смола; 2) компаративні структури, в основі яких – порівняння з природними явищами: *as free as the wind* – вільний, як вітер, *as a flash quick* – швидкий, як блискавка, *as a rock hard* – твердий, як камінь, *as the hills old* – старий, як світ; 3) структури, які включають назви представників фауни, основою для порівняння служать найтиповіші риси, поведінка, спосіб життя, домінуючі фізичні якості: *as slow as a tortoise* – повільний, як черепаха, *as obstinate as a mule* – впертий, як осел, *as graceful as a swan* – витончений, як лебідь, *as hungry as a wolf* – голодний, як вовк, *as poor as a rat* – бідний, як миша, *as fast as a hare* – швидкий, як заєць, *as blind as a mole* – сліпий, як кріт; 4) алюзії, пов'язані з біблійними, міфологічними сюжетами та історичними особами: *as rich as Croesus* – багатий, як Крез, *as Solomon wise* – розумний, як Соломон; 5) деякі порівняння вживаються для опису частин людського тіла: *as heavy as lead* – як свинцем налітні (про ноги), *as pale as ashes* – блідий, як стіна (про колір обличчя); 6) компаративні конструкції, які відносяться до характеру і стану людини: *as cool as a cucumber* – дуже спокійний, *as merry as a grig* – життєрадісний, веселий, *as brown as a berry* – сильно засмаглий, *as true as steel* – відданий душою й тілом, *as ugly as sin* – страшний, як смертний гріх; 7) порівняння може означати властивість предмета і властивість людини: *as hard as bone* – 1) твердий як камінь, 2) жорстокий, безжалісний; 8) деякі КФО відносяться ні до людини, ні до предмету, а до якихось ситуацій: *as certain as death* – неминучий як смерть, *as clear as mud* – цілком незрозуміло [5: 93].

Таким чином, чимало компаративних інтенсифікаторів засновано на загальнолюдських образах та асоціаціях, вони носять антропоцентричний характер, відображаючи ті чи інші сторони буття людини: зовнішній вигляд, внутрішній, духовний світ, предмети побуту, стосунки з іншими людьми. В обох мовах предметом порівняння часто виступають лексеми основного словникового складу, назви тварин, предметів, явищ навколишньої дійсності. Тому чимало фразеологічних одиниць такого типу засновано на загальнолюдських образах і асоціаціях [3: 40].

Варто також відзначити здатність компонентів порівняльної конструкції вживатися у протилежному одне одному значеннях, передаючи таким чином іронічне ставлення: англ. *as bulletproof as a sponge cake*, *as accurate as a blind archer*, укр. гарний, як свиня в дощ, потрібний, як зайцю стоп сигнал, розумітися, як пес на зірках. Семантика другого компонента у таких порівняннях нейтралізує позитивну оціночну ознаку першого компонента. Для української мови такі порівняння є більш типовими, аніж для англійської.

У багатьох фразеологізованих порівняннях через частоту вживання образ зовсім затерся, і такі фразеологічні порівняння сприймаються просто як кліше: *thirsty as a camel*; *hungry as a bear (a hawk)*; *драти, як сидорову козу*; *ганяти, як солоного зайця*; *довге, як калебердянська верста, життя* та ін [2: 40-41].

Відмінність між компаративними конструкціями двох мов полягає також у тому, що в українській мові прикметників, які виражають колір, більше, ніж в англійській [3]. Частотність їх вживання також більша, завдяки чому утворюються порівняння-синоніми. З кожним прикметником, який позначає білий, чорний, червоний, синій кольори, в українській мові існує понад 10 синонімічних компаративних одиниць: *blue as sky* – синій, як небо, голубий, як небо, блакитний, як небо.

Окрім того спостерігаються й інші відмінності в системі компаративних конструкцій підсилювального значення у двох мовах. Різною є національна специфіка образів порівняльних конструкцій: *to grin like a Cheshire cat* – *усміхатися на весь рот (на всі тридцять два)*, *as drunk as a lord* – *п'яний, як чін/як швець/як хлющ*. В англійській мові часто вживані такі порівняння, у структурі яких використовується прийом алітерації: *as blind as a bat*, *as pleased as Punch*, *as thick as thieves*. Порівняння в англійській та українській мовах належать до різних стилістичних пластів лексики: *to know like the book* (*neutral*) і *знати, як облупленого* (*розм.*). Англійським та українським компаративним конструкціям підсилювального значення притаманні різні асоціації, експресивність та оцінка, які містяться в образі порівняння: *to work like a horse/mule* (*with great energy*) та *працювати, як кінь/віл/раб* (важко працювати, виконувати тяжку і виснажливу роботу).

Саме такі відмінності англійських та українських компаративних інтенсифікаторів можуть стати каменем спотикання для перекладача, створюючи йому труднощі, для подолання яких з метою пошуку адекватних відповідників у цільовій мові йому доводиться застосовувати всі свої творчі вміння. Перспективи подальших розвідок вбачаються у виявленні перекладацьких прийомів, стратегій та тактик для відтворення компаративних підсилювальних одиниць з англійської мови на українську та з української мови на англійську.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браун Ден. Код да Вінчі / Д. Браун; [пер. з англ. А. Кам'янець]. — Харків: Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2008. — 480 с.
2. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад / Роксоляна Петрівна Зорівчак. — Львів: Видавництво при Львівському університеті, 1989. — 216 с.
3. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Роксоляна Петрівна Зорівчак. — Л.: Вища школа, 1983. — 173 с.
4. Рыженкова А.А. Авторские преобразования устойчивых сравнений как объект перевода: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Рыженкова Анна Александровна — Санкт-Петербург, 2009. — 329 с.
5. Туранский И.И. Семантическая категория интенсивности в английском языке / Туранский И.И. — М.: Высш. шк., 1990. — 173 с.

Цепенюк Т. О., канд. филол. наук

Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь

КОМПАРАТИВНЫЕ КОНСТРУКЦИИ УСИЛИТЕЛЬНОГО ЗНАЧЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Компаративные конструкции усилительного значения довольно распространены как в английском, так и в украинском языке. Они характеризуются наличием некоторых общих и различительных характеристик в структурном и семантическом планах. Статья посвящена выявлению таких характеристик и определению уровня их влияния на выбор соответствия в языке перевода.

Ключевые слова: компаративные конструкции усилительного значения, конвергентные и дивергентные признаки, семантическая структура, переводческие соответствия, язык перевода.

Tsepeniuk T. O., PhD (Linguistics)

Ternopil Volodymyr Hnatiuk national pedagogical university, Ternopil

COMPARATIVE AMPLIFYING PHRASES IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Comparative amplifying phrases are rather popular both in English and in Ukrainian. They are characterized by a number of convergent and divergent features in their structure and semantics. The article is dedicated to the detection of such features and identification of their influence on the choice of translation correspondences in the target language.

Key words: *comparative amplifying phrases, convergent and divergent features, semantic structure, translation correspondences, target language.*

УДК 811.161.2'37'06

Умрихіна Л.В., кандидат філологічних наук, доцент
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, Харків

РЕАЛІЗАЦІЯ МОДАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ СПОНУКАЛЬНОСТІ В СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЯХ ІЗ СЕМАНТИКОЮ БАЖАННЯ-ДОКОРУ

У статті розглянуто питання, пов'язані із визначенням специфіки функціонально-семантичної організації бажальних висловлень у зв'язку із їх здатністю виявляти додаткове спонукальне значення; проаналізовано компонентний склад семантики висловлень, особливості мовленнєвих ситуацій, що сприяють їх формуванню.

Ключові слова: *спонукальна модальність, семантика бажання-докору, бажальні речення.*

Спонукальна модальність, будучи багатоаспектною й неоднозначною лінгвістичною категорією, стала предметом численних лінгвістичних досліджень, як вітчизняних (І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Грищенко, Н. В. Гуйванюк, П. С. Дудика, А. П. Загнітка, Л. О. Кадомцевої, М. У. Каранської, О. С. Мельничука, М. Я. Плющ, В. М. Русанівського, І. І. Слинька та ін.), так і зарубіжних (О. О. Шахматова, О. М. Пешковського, І. С. Андреевої, А. В. Бельського, О. П. Володіна, Л. О. Сергієвської, В. С. Храковського та ін.). У поле зору науковців спонукальна модальність неодноразово потрапляла у зв'язку із вивченням формально-граматичного, функціонально-семантичного, комунікативного, прагматичного рівнів організації мовлення. Окремі праці присвячені системному, комплексному аналізу функціонування категорії спонукальності в українській мові (Л. В. Бережан, С. В. Мясоедової, С. В. Харченко, Н. В. Швидкої та ін.). Проте досі залишається актуальним розв'язання питань, пов'язаних із цим складним і суперечливим лінгвістичним феноменом, що й зумовлює потребу у виявленні нових аспектів його вивчення.

Метою статті є виявлення специфіки функціонально-семантичної реалізації суб'єктивно-модального значення спонукальності в синтаксичних конструкціях із семантикою бажання-докору.